

KICHIK MAKTAB YOSHIDAGI BOLALARNING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Soyunova Mahinur

Berdaq nomidagi QDU,

Amaliy psixologiya yo'nalishi 4-bosqich talabasi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20479783>

Annotatsiya. Mazkur maqolada kichik maktab yoshidagi bolalarning psixologik xususiyatlari, ularning bilish jarayonlari, hissiy-emotsional holati hamda ijtimoiy munosabatlarining shakllanishi tahlil qilingan. Shuningdek, ushbu yosh davrida diqqat, xotira, tafakkur va motivatsiya jarayonlarining rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillar yoritilgan. Ta'lim jarayonida bolaning individual psixologik xususiyatlarini hisobga olishning ahamiyati asoslab berilgan. Maqolada zamonaviy ta'lim muhiti va axborot texnologiyalarining kichik maktab yoshidagi bolalar psixikasiga ta'siri ham ilmiy nuqtai nazardan bayon etilgan.

Kalit so'zlar: kichik maktab yoshi, psixologik xususiyatlar, bola psixologiyasi, bilish jarayonlari, diqqat, xotira, tafakkur, emotsional rivojlanish, motivatsiya, ijtimoiy moslashuv, ta'lim jarayoni, shaxs rivojlanishi, pedagogik psixologiya.

Аннотация. В данной статье анализируются психологические особенности детей младшего школьного возраста, их познавательные процессы, эмоционально-личностное состояние, а также формирование социальных отношений. Также освещаются факторы, влияющие на развитие внимания, памяти, мышления и мотивации в данном возрастном периоде. Обоснована важность учета индивидуальных психологических особенностей ребенка в образовательном процессе. В статье с научной точки зрения рассматривается влияние современной образовательной среды и информационных технологий на психику детей младшего школьного возраста.

Ключевые слова: младший школьный возраст, психологические особенности, детская психология, познавательные процессы, внимание, память, мышление, эмоциональное развитие, мотивация, социальная адаптация, образовательный процесс, развитие личности, педагогическая психология.

Abstract. This article analyzes the psychological characteristics of primary school-aged children, their cognitive processes, emotional and personal state, as well as the formation of social relationships. It also highlights the factors influencing the development of attention, memory, thinking, and motivation during this age period. The importance of considering the individual psychological characteristics of the child in the educational process is substantiated.

The article scientifically examines the impact of the modern educational environment and information technologies on the psyche of primary school children.

Keywords: primary school age, psychological characteristics, child psychology, cognitive processes, attention, memory, thinking, emotional development, motivation, social adaptation, educational process, personality development, pedagogical psychology.

Kichik maktab yoshi inson hayotidagi eng muhim va murakkab bosqichlardan biri hisoblanadi. Aynan shu davrda bolaning nafaqat bilim olishga bo'lgan munosabati, balki xarakteri, ijtimoiy moslashuvi, hissiy holati ham shakllana boshlaydi.

Maktabga qadam qo‘ygan bola uchun yangi muhit, yangi talablar va mas‘uliyat hissi paydo bo‘ladi. Bu esa uning psixologik rivojlanishida tub burilish yasaydi. Kichik maktab yoshidagi bolalar odatda 6–10 yosh oralig‘ini qamrab olib, ushbu davrda ularda tafakkur, diqqat, xotira, nutq va iroda jarayonlari faol rivojlanadi. Shu sababli mazkur yosh bosqichini chuqur o‘rganish pedagogika va psixologiya fanlarining dolzarb masalalaridan biri sifatida qaraladi[2,47].

Kichik maktab yoshidagi bolaning asosiy psixologik xususiyatlaridan biri — uning bilishga bo‘lgan kuchli qiziqishidir. Bu yoshdagi bolalar atrofidagi voqea-hodisalarni tushunishga intiladi, ko‘p savol beradi va yangi ma‘lumotlarni tez qabul qiladi. Ayniqsa, o‘yin faoliyatidan o‘quv faoliyatiga o‘tish jarayoni bolaning psixik taraqqiyotiga sezilarli ta‘sir ko‘rsatadi. Agar maktabgacha yoshda bola uchun asosiy faoliyat turi o‘yin bo‘lgan bo‘lsa, endilikda o‘qish uning hayotidagi yetakchi faoliyatga aylanadi[4,18]. Shu jarayonda bolada mas‘uliyat hissi, topshiriqni bajarishga intilish va o‘zini nazorat qilish ko‘nikmalari shakllanadi.

Mazkur yosh davrida diqqatning rivojlanishi ham o‘ziga xos ahamiyatga ega. Kichik maktab yoshidagi bolalarda ixtiyorsiz diqqat ustun bo‘lib, ular ko‘proq yorqin, qiziqarli va emotsional ta‘sir etuvchi narsalarga e‘tibor qaratadi. Shu sababli ta‘lim jarayonida ko‘rgazmali vositalar, interfaol metodlar hamda qiziqarli mashg‘ulotlardan foydalanish muhim hisoblanadi.

Vaqt o‘tishi bilan bolada ixtiyoriy diqqat ham rivojlanib boradi va u o‘z e‘tiborini ma‘lum muddat davomida bir faoliyatga qaratishni o‘rganadi. Bu esa o‘quv jarayonining samaradorligini oshiradi. Xotira jarayonlari ham kichik maktab yoshida faol rivojlanadi. Bolalar ko‘proq obrazli va emotsional ma‘lumotlarni yaxshi eslab qoladi. Shu bilan birga, ta‘lim ta‘sirida mantiqiy xotira ham asta-sekin shakllanadi. Ular she‘r, qoidalar va matnlarni yodlash jarayonida ma‘lumotni tushunib eslab qolishga harakat qiladi. Psixologlarning ta‘kidlashicha, aynan ushbu davrda bolaga mustaqil fikrlash va mantiqiy bog‘lanishlarni tushuntirish uning intellektual rivojlanishiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi[1,86].

Kichik maktab yoshidagi bolalarda hissiy-emotsional holat ham juda sezgir bo‘ladi. Ular kattalarning bahosiga, ayniqsa o‘qituvchi va ota-onaning munosabatiga juda katta ahamiyat beradi.

Maqtov bolaning o‘ziga bo‘lgan ishonchini oshirsa, doimiy tanbeh va bosim unda qo‘rquv, tortinchoqlik hamda o‘ziga nisbatan ishonchsizlikni shakllantirishi mumkin. Shu sababli bolalar bilan muloqotda ijobiy psixologik muhit yaratish muhimdir. O‘qituvchi va ota-onalarning qo‘llab-quvvatlovchi munosabati bolaning maktabga moslashuvini yengillashtiradi.

Mazkur yosh davrining yana bir muhim jihati — jamoa bilan munosabatlarning shakllanishidir. Bola sinfdoshlar bilan muloqot qilish, do‘st orttirish va o‘z o‘rmini topishga harakat qiladi. Shu jarayonda unda hamkorlik, o‘zaro yordam, raqobat va ijtimoiy mas‘uliyat kabi sifatlar rivojlanadi. Agar bola jamoada o‘zini erkin his qilsa, uning psixologik holati barqaror bo‘ladi.

Aksincha, tengdoshlar bilan nizolar yoki e‘tiborsizlik bolaning ruhiy holatiga salbiy ta‘sir etishi mumkin. Kichik maktab yoshidagi bolalarda tafakkur jarayoni ham sezilarli darajada rivojlanadi. [3,65]. Ular asta-sekin aniq-obrazli tafakkurdan mantiqiy tafakkurga o‘tadi. Bu esa bolaga sabab-oqibat bog‘lanishlarini tushunish, solishtirish, umumlashtirish va xulosa chiqarish imkonini beradi.

Ayniqsa, matematika, o'qish va tabiatshunoslik fanlari orqali bolaning analitik fikrlashi shakllanadi. Shu bilan birga, ijodiy topshiriqlar va mustaqil fikr yuritishga undovchi mashg'ulotlar bolaning tafakkur doirasini kengaytiradi.

Bugungi globallashuv va axborot texnologiyalari rivojlangan davrda kichik maktab yoshidagi bolalarning psixologik xususiyatlari yanada murakkablashmoqda. Virtual muhitning kengayishi, internet va gadjetlardan ortiqcha foydalanish bolalarning emotsional holati hamda ijtimoiy munosabatlariga ta'sir ko'rsatmoqda. Shu sababli zamonaviy pedagog va psixologlar bolalarda sog'lom psixologik muhitni shakllantirish, ularning real muloqotga bo'lgan ehtiyojini qo'llab-quvvatlash va ta'lim jarayonini insonparvarlik tamoyillari asosida tashkil etishga alohida e'tibor qaratmoqda.

Shuningdek, kichik maktab yoshidagi bolalarda nutq va muloqot ko'nikmalari ham faol rivojlanadi. Ular o'z fikrini aniq ifodalash, savollarga mustaqil javob berish va suhbat davomida boshqalarni tinglashni o'rganadilar. Dars jarayonida she'r yodlash, matn so'zlab berish hamda guruhli ishlarda qatnashish bolaning og'zaki nutqini boyitadi. Bu esa keyinchalik uning erkin fikrlashi va o'ziga bo'lgan ishonchini mustahkamlaydi[3,94].

Mazkur davrda bolaning qiziqishlari ham kengaya boradi. U atrofdagi voqea-hodisalarni chuqurroq anglashga intiladi, turli savollar beradi va yangi bilimlarni o'zlashtirishga katta qiziqish bildiradi. Shu sababli ota-ona va o'qituvchilar bolaning qiziqishlarini qo'llab-quvvatlashi, uni kitob o'qishga, kuzatishga va mustaqil izlanishga rag'batlantirishi muhim hisoblanadi. Bu jarayon bolaning dunyoqarashi shakllanishida katta ahamiyat kasb etadi.

Bundan tashqari, kichik maktab yoshida bolalarda mehnatsevarlik va mas'uliyat hissi asta-sekin rivojlanadi. Ular uy vazifalarini bajarish, tartib-intizomga rioya qilish va topshiriqlarni o'z vaqtida ado etishga odatlanadilar. Kattalar tomonidan berilgan ijobiy baho va rag'bat esa bolada o'z kuchiga ishonchni kuchaytiradi hamda yangi yutuqlarga intilish hissini uyg'otadi. Shu tariqa, mazkur yosh davri bolaning nafaqat bilim olishida, balki uning shaxs sifatida shakllanishida ham muhim bosqich hisoblanadi. Kichik maktab yoshida emotsional barqarorlikning shakllanishi ham muhim ahamiyatga ega. Bu davrda bolalar o'z his-tuyg'ularini boshqarish, muvaffaqiyat va muvaffaqiyatsizlikka nisbatan munosabat bildirishni o'rganadilar.

O'qituvchi va ota-onaning qo'llab-quvvatlovchi munosabati bolaning ijobiy emotsional holatini mustahkamlab, unda o'ziga nisbatan ishonch hissini rivojlantiradi. Shuningdek, kichik maktab yoshida bolaning individual qobiliyatlari va iste'dodlari namoyon bo'la boshlaydi. Ayrim bolalarda matematik fikrlash kuchli rivojlansa, boshqalarida ijodkorlik, tasviriy san'at, musiqa yoki sportga moyillik kuzatiladi. Shu sababli pedagog va ota-onalar bolaning qiziqish hamda imkoniyatlarini o'z vaqtida aniqlab, ularni rivojlantirish uchun qulay sharoit yaratishi zarur. Bu esa bolaning kelajakdagi shaxsiy va kasbiy rivojlanishi uchun mustahkam asos bo'lib xizmat qiladi.[5,26]

Xulosa qilib aytganda, kichik maktab yoshi bolaning shaxs sifatida shakllanishidagi eng muhim bosqichlardan biridir. Ushbu davrda bolaning bilish jarayonlari, hissiy holati, ijtimoiy munosabatlari va xarakter xususiyatlari faol rivojlanadi. Shuning uchun ota-ona, o'qituvchi va psixologlarning hamkorligi bolaning sog'lom psixik rivojlanishini ta'minlashda muhim omil hisoblanadi.

Bolaning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda tashkil etilgan ta'lim-tarbiya jarayoni uning kelajakdagi muvaffaqiyati va jamiyatda munosib o'rin egallashiga mustahkam zamin yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Piajye J. Bolaning intellektual rivojlanishi. – Moskva: Prosvesheniye, 2003.
2. G'oziev E. G'. Yosh davrlari va pedagogik psixologiya. – Toshkent: O'qituvchi, 2010.
3. Nishanova, Z. T., & Alimuhamedov, S. *Developmental and Educational Psychology*. Tashkent: TDPU Publishing, 2020.
4. Santrock, J. W. *Child Development*. 14th ed. New York: McGraw-Hill Education, 2018.
5. Berk, L. E. *Development Through the Lifespan*. 7th ed. Boston: Pearson Education, 2018.